

Ο αποχαιρετισμός στο προλεταριάτο και στον μαρξισμό

Αναδημοσίευση από commune.org.gr

του Ηλία Ιωακείμογλου

Η Αριστερά έχει σταματήσει να οραματίζεται μεγάλες λεωφόρους· έχει σταματήσει να ασκεί «μεγάλη πολιτική» και να διεκδικεί την πολιτική εξουσία για να αλλάξει ριζικά τον κόσμο. Ο Αλέξης Τσίπρας, το κόμμα του και η κυβέρνησή του μας το εξήγησαν με σαφήνεια επί τέσσερα ολόκληρα χρόνια, και τώρα η επιδημία μάς το επαναλαμβάνει με ακόμα πιο σκληρό τρόπο, απογυμνώνοντας όλες τις αδυναμίες της Αριστεράς, των οργανώσεών της, του κόσμου της, και των κοινωνικών κινημάτων.

Οι απαρχές της παρακμής βρίσκονται αρκετά πίσω, στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990, όταν έπεσε ο υπαρκτός σοσιαλισμός, εγκαταλείφθηκαν τα κυβερνητικά πειράματα της Αριστεράς στην Ευρώπη, έσβησε το άστρο των κομμουνιστικών κομμάτων και αναδύθηκαν τα κοινωνικά κινήματα. Έκτοτε, έχουν περάσει τριάντα χρόνια εξημέρωσης των νέων κριτικών θεωριών (από τον πρόδρομό τους Μισέλ Φουκώ έως την Τζούντιθ Μπάτλερ, τον Τζόρτζιο Αγκάμπεν, τον Φρέντρικ Τζέιμσον και καμιά εικοσαριά άλλους)· τριάντα χρόνια περιορισμού του μαρξισμού στο καταστατικό μιας ακόμη θεωρίας στο πλάι τόσων άλλων πιο φρέσκων, μοντέρνων και ελκυστικών, υποτίθεται, θεωρητικών κατασκευών, οι οποίες όμως τελικά ήταν απλώς πιο ανώδυνες επειδή ποτέ δεν είχαν, ούτε διεκδίκησαν άλλωστε, το καταστατικό θεωρίας για την ριζοσπαστική αλλαγή του κόσμου.

Πέρασαν επίσης τριάντα χρόνια αποξένωσης του διογκούμενου προλεταριάτου (1) από τους προοδευτικούς και αριστερούς διανοούμενους, που νόμισαν ότι ο Λένιν έλεγε βλακείες όταν ισχυριζόταν πως το προλεταριάτο δεν είναι σε θέση να αποκτήσει

συνείδηση του εαυτού του εκτός και αν αυτή έρθει από έξω, από τους διανοούμενους (2). Ο Keucheyan το περιγράφει αρκετά αναλυτικά στο βιβλίο του *Το αριστερό Ημισφαίριο*: οι διανοούμενοι σταδιακά άλλαξαν χαρακτήρα, και ενώ παλιά εμπλέκονταν οι ίδιοι, *skin in the game*, στους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες του προλεταριάτου, μετατράπηκαν τώρα σε εμβριθείς πανεπιστημιακούς αποκομμένους (και συνάμα προστατευμένους) από την πραγματικότητα των ταξικών αντιθέσεων (3). □ Προφανώς υπάρχουν και λαμπρές εξαιρέσεις μεταξύ τους, αλλά όπως πάντα, οι εξαιρέσεις δεν σχηματίζουν τον κανόνα.

Βρεθήκαμε έτσι σε μια κατάσταση όπου οι νέες κριτικές θεωρίες βαθμιαία και αργόσυρτα υποκατέστησαν τον μαρξισμό. Αυτός, εκτός από επιστημονική θεωρία, ήταν και ιδεολογία μαζών που συγκροτούσε την διαθεσιμότητα των καταπιεσμένων σε συλλογικές δράσεις οι οποίες καθοδηγούνταν από πολιτική στρατηγική (διατυπωμένη από αντίστοιχες πολιτικές οργανώσεις) και είχαν ως σημείο πρόσκρουσης το αστικό κράτος. Οι νέες κριτικές θεωρίες, αντιθέτως, δεν επιτελούν το έργο που επιτελούσε ο μαρξισμός, ούτε αναφέρονται όπως αυτός στο όραμα μιας κοινωνίας απαλλαγμένης από τα δεινά που επιφέρει ο καπιταλισμός.

Εξέλιπε έτσι η «μεγάλη πολιτική» για τον κομμουνισμό και υποκαταστάθηκε αφενός από την κινηματική αντίσταση στον κανιβαλισμό του καπιταλισμού, και αφετέρου από την αριστερή, αμυντική ή πλήρως υποταγμένη κυβερνητική διαχείριση του καπιταλισμού (ή εναλλακτικά από την απομόνωση οργανωμένων δυνάμεων (4) □ στο «κάστρο» τους).

Η διαδικασία υποκατάστασης του μαρξισμού ως ιδεολογίας μαζών από τις νέες κριτικές θεωρίες έχει πλέον ολοκληρωθεί· είναι πια φανερό ότι έχουν πραγματοποιηθεί τεκτονικές αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο οι υποτελείς κοινωνικές τάξεις, ακόμη και οι πιο πολιτικοποιημένοι στους κόλπους τους, καταλαβαίνουν τον κόσμο και επομένως δρουν πολιτικά. Οι τρεις σημαντικότερες από αυτές τις αλλαγές είναι οι εξής:

Πρώτον, η έννοια της οικονομικής εκμετάλλευσης έχει εκλείψει και έχει αντικατασταθεί από την έννοια των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων· μοιραία, εξέλιπε και η έννοια ότι ο καπιταλισμός είναι ένας τρόπος παραγωγής, και έτσι, κάθε κριτική αναφορά στον χώρο της παραγωγής χάθηκε και αυτή· μοιραία εμφανίζεται ως άχρηστο το *Κεφάλαιο*, αυτό το ίδιο, και βεβαίως, όλα τα έργα της μαρξιστικής βιβλιογραφίας που προέκυψαν από αυτό· μοιραία, χάθηκε κάθε συλλογικό όραμα για ριζικές αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο εργαζόμαστε και παράγουμε, δηλαδή στον τρόπο παραγωγής. Από εκεί και πέρα, τι πιο φυσικό, οι μειωμένες προσδοκίες υποκατέστησαν το όραμα για ριζική αλλαγή της οικονομίας από διεκδικήσεις δικαιωμάτων. Χαμηλές πτήσεις έναντι μεγάλης πολιτικής.

Δεύτερον, η έννοια των κοινωνικών τάξεων και η μαρξιστική θεωρία του κράτους εξέλειπαν· ως αποτέλεσμα, εξαφανίστηκαν οι κοινωνικοί και πολιτικοί σχηματισμοί μάχης που διαθέτουν στρατηγικό σχέδιο ενόψει των συγκρούσεων με τις δυνάμεις της αστικής τάξης και των συμμάχων της, δηλαδή με τον ταξικό συνασπισμό εξουσίας· μοιραία, αυτοί οι σχηματισμοί μάχης υποκαταστάθηκαν από την οργανωτική μορφή που προκρίνουν οι νέες κριτικές θεωρίες, δηλαδή από το πλήθος που διαδηλώνει και συγκρούεται χωρίς προοπτική να νικήσει επειδή συγκρούεται με έναν αντίπαλο που διαθέτει ανώτερη οργάνωση και ισχυρή δύναμη κρούσης (βίας και ιδεολογίας).

Τρίτο και χειρότερο: η σημερινή Αριστερά δεν εμπνέεται από τον κομμουνισμό ούτε και από κάποια άλλη εκδοχή του μέλλοντος. Ο κομμουνισμός δεν αποτελεί πλέον ούτε όραμα της Αριστεράς ούτε ιστορικό στάδιο στο βάθος του ορίζοντα ούτε ιστορική τάση ενύπαρκτη στον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής, δηλαδή μια ιστορική τάση της οποίας τα στοιχεία θα έπρεπε να αναζητούμε μέσα στην σημερινή κοινωνία, να τα προσδιορίζουμε, να τα αναδεικνύουμε και να τους κάνουμε χώρο ώστε να αναπτυχθούν.

Ας μην έχουμε αυταπάτες: οι νέες κριτικές θεωρίες ηγεμονεύουν σήμερα, σιωπηλά, ακόμη και στο εσωτερικό των οργανώσεων που δηλώνουν ρητά μαρξιστικές ή λενινιστικές (5) και άλλοτε

υπήρξαν στιβαρά οργανωτικά σχήματα. Τώρα, το πνεύμα των νέων κριτικών θεωριών διαβρώνει την δράση αυτών των οργανώσεων με βάση το πρότυπο του ασύντακτου ή χαλαρά οργανωμένου πλήθους ή της ομάδας που διαμαρτύρεται μπουλουκηδόν, και όποτε του δοθεί η ευκαιρία, παρουσιάζεται και στις κοινοβουλευτικές εκλογές ως συνιστώσα χαλαρών «πλατιών κομμάτων».

Με αυτά τα ελλείμματα και με αυτόν τον τρόπο ύπαρξης, η Αριστερά της εποχής των κοινωνικών κινημάτων και των νέων κριτικών θεωριών, βρέθηκε αντιμέτωπη με την συγκυρία της επιδημίας, η οποία ανέλαβε να απογυμνώσει μία-μία όλες τις ανεπάρκειές της· και έτσι, τώρα μια μερίδα της περιμένει υπομονετικά να περάσει η επιδημία όπως ο άλλος περιμένει να περάσει η καταιγίδα· μια δεύτερη μερίδα της κολυμπάει στα θολά νερά του κακοχωνεμένου έργου του Φουκώ και των θεωριών του κράτους σαν καταχθόνιας μηχανής· και μια τρίτη μερίδα αρκείται στις κριτικές επί του δευτερεύοντος.

Ποτέ άλλοτε μετά το 1990 δεν ήταν τόσο επίκαιρο και τόσο επιτακτικό να επανιδρύσουμε την Αριστερά.

(1) Με τον όρο αυτόν, δεν εννοούμε κάποιους ρακένδυτους του 19ου αιώνα, αλλά αυτούς που εννοούσε ο Μαρξ, δηλαδή όσους παράγουν καπιταλιστικά εμπορεύματα και με τον τρόπο αυτόν αξιοποιούν το κεφάλαιο που καταναλώνει τις εργασιακές τους ικανότητες.

(2) Ο Λένιν γράφει ότι η πολιτική συνείδηση έρχεται στο προλεταριάτο από το εξωτερικό των οικονομικών αγώνων, δηλαδή από τους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες, φερόμενη από το κόμμα. Στα χρόνια εκείνα, όμως, οι διανοούμενοι της Αριστεράς βρίσκονταν και δρούσαν εντός των κομμουνιστικών κομμάτων. Όταν λοιπόν ο Λένιν αναφέρεται στο κόμμα, εν προκειμένω, εννοεί τους οργανικούς διανοούμενους που ούτως ή άλλως ανήκαν σε αυτό. Εξάλλου, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν η σχέση των μαρξιστών διανοουμένων με τα κόμματα είχε περιοριστεί σε πολύ

μεγάλο βαθμό (βλ. για το θέμα αυτό την ενδιαφέρουσα περιγραφή του Razmig Keucheyan στο βιβλίο του *Αριστερό Ημισφαίριο*), αυτοί δεν απώλεσαν την ιδιότητα του οργανικού διανοούμενου: αφενός μεν συμμετείχαν στην χρυσή εποχή της μαρξιστικής θεωρίας της περιόδου 1960-1980, αφετέρου δε, διατήρησαν ζωντανή και ισχυρή σχέση με τις υποτελείς κοινωνικές τάξεις χωρίς να υπάρχει αναγκαστική διαμεσολάβηση κομμάτων ή πολιτικών οργανώσεων.

(3) «Έκτοτε οι μαρξιστές παράγουν γνώσεις ερμητικά κλειστές, απρόσιτες στους εργάτες, γνώσεις που αναφέρονται σε τομείς χωρίς άμεση σχέση με την πολιτική στρατηγική. Με αυτήν την έννοια, μικρή μόνο σχέση έχουν με το έργο του Κλαούζεβιτς» (Razmig Keucheyan, "Hémisphère gauche").

(4) Αυτό το άρθρο δεν αφορά στο ΚΚΕ, ούτε σε άλλες αυτο-αναφορικές οργανώσεις της Αριστεράς· αυτοί έχουν χάσει επαφή με την μαρξιστική θεωρία προ πολλού, πλην όμως για άλλους λόγους, ακολουθώντας τον δικό τους δρόμο που ανάγεται, σε τελευταία ανάλυση, στην βαριά κληρονομιά του σταλινισμού αλλά και του τρόπου με τον οποίο έγινε η αποσταλινοποίηση (δηλαδή από τα δεξιά).

(5) Διευκρίνιση και πάλι: Εξαιρείται το ΚΚΕ που έχει χάσει τον πολιτικό μπούσουλα προ πολλού για άλλους λόγους.